

УДК 02 (477.83/86)-051 Б.Барвінський “1908/1947”

“НАГОРОДА ЗА КРИВДУ” ЧИ “СПОВНЕННЯ ОБОВ’ЯЗКУ”: БІБЛОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА БАРВІНСЬКОГО (1908–1947)

Ольга КОЛОСОВСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 239-43-78*

Висвітлено участь Б. Барвінського в організації бібліотечної справи Галицького регіону. Проаналізовано діяльність ученого в Науковій бібліотеці Львівського університету, Львівській академічній бібліотеці, бібліотеках Народного Дому, Наукового товариства імені Шевченка, товариства “Студіон”. До наукового обігу залучено архівні матеріали, які розкривають процеси реформування та опрацювання бібліотечних фондів Львова кінця 30-х – 40-х років ХХ ст.

Ключові слова: Б. Барвінський, бібліотека, бібліотечна діяльність, історія бібліотечної справи, формування фондів, рукописні фонди.

Створення портретної галереї діячів бібліотечно-інформаційної сфери – актуальне завдання сьогодення, адже персоніфікація бібліотечної справи узалежнена від недостатньої поінформованості бібліотечних фахівців про набутки своїх попередників і корифеїв цієї галузі.

Богдан Олександрович Барвінський (1880–1958) – не виняток, а, радше, аргумент на підтвердження висловленої тези. Він належить до постатей, незаслужено непошанованих сучасною наукою. Поза скупими енциклопедичними відомостями¹, основні віхи життя і діяльності Б. Барвінського окреслено у публікації О. Дзьобана², яку, однак, можна вважати лише вступними тезами до системного вивчення наукового доробку та визначення практичного внеску Б. Барвінського в українську науку загалом і розбудову бібліотечної справи Львова та регіону зокрема протягом першої половини ХХ ст.

Саме до цього зобов’язують практичний вклад та науковий доробок ученого і достатня джерельна база, а також моральний обов’язок поважних львівських інституцій: насамперед Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – НБ ЛНУ), у якій працював тривалий час на різних посадах і в історію якої вписаний як перший директор-українець за походженням; Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (далі – ЛННБУ), якій подарував цінний родинний архів; та Центрального державного історичного архіву України у Львові, у якому на початку минулого століття пізнавав ази роботи з архівними документами; Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі – НТШ), у якому він був дійсним членом історико-філософської секції, ученим секретарем товариства та низки

¹ Демченко Г. Барвінський Богдан // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького та І. Підкови. – Львів: Літопис, 2007. – Т. 1: А–Г. – С. 176–177; Її ж. Барвінський Богдан Олександрович // Енциклопедія Львівського університету. Наукова бібліотека: Матеріали до енциклопедії. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 28–29; Дзьобан О. Барвінський Богдан Олександрович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2001. – Вип. 8. – С. 13–18.

² Дзьобан О. Богдан Барвінський – український історик, педагог, бібліотекар, архівіст, журналіст (за архівними матеріалами) // Українська періодика: історія і сучасність: Допов. та повідомл. V Всеукр. науково-теоретичн. конф., 27–28 лист. 1998 р. / За ред. М. Романюка. – Львів, 1999. – С. 546–555.

комісій (в тому числі і бібліографічної). Окреслюю лише документознавчо-бібліотекознавчу діяльність ученого, згадуючи принагідно його доробок у царині філології, педагогіки, журналістики, історії, зокрема допоміжних історичних дисциплін.

Б. Барвінський (див. іл. 21 вклейки) належав до нечисленної когорти фахових українських бібліотекарів першої половини ХХ ст. Він отримав блискучу освіту у Львівському (1898–1901), Віденському (1901–1902) та Берлінському (1907–1908) університетах. У 1907 р. захистив у Львові докторат із філософії. Практичний досвід роботи з комплексами документів Б. Барвінський набув, працюючи два роки в Архіві актів гродських і земських у Львові, “а крім сего пізнав ще організацію бібліотеки гр[афів] Баворовських і Оссолінських у Львові, Ягайлонської та Музея Кн[язів] Чарторийських в Кракові, Університетської бібліотеки у Відні та Королівської бібліотеки в Берліні”³.

Бібліотечну кар’єру Б. Барвінський розпочав 1908 р. у Львівському університеті вільнонайманим працівником бібліотеки. Сумлінне виконання посадових обов’язків та просування службовою драбиною, втім, не стали перепоною для звільнення 1919 р. з посади внаслідок відмови “зложити службу присягу польському правлінню”⁴.

У цей непростий для Б. Барвінського час Українська Кураторія Народного Дому у Львові запросила його на посаду очільника бібліотеки для наведення порядку у книжкових фондах та відновлення бібліотечної діяльності після воєнного лихоліття. До виконання обов’язків бібліотекаря Народного Дому Б. Барвінський приступив у липні 1918 р., і застав бібліотечне господарство у “вельми невідрадному стані”.

Накреслений Б. Барвінським перспективний план організації роботи бібліотеки Народного Дому⁵ передбачав три етапи: насамперед планувалося навести порядок у бібліотечних приміщеннях і розставити книжкові та періодичні фонди; потім здійснити редагування каталогів та бібліографічних описів; і, насамкінець, зробити бібліотечні фонди доступними для користувачів і розпочати наукове опрацювання колекцій та зібрань бібліотеки. Мало що із запланованого Б. Барвінський зміг реалізувати: на це були об’єктивні причини – насамперед, обмеженість у коштах та відсутність вишколеного бібліотечного персоналу. А зі зміною керівництва Народного Дому у червні 1921 р. директором бібліотеки призначили професора Ю. Яворського. Б. Барвінський, номінально залишений на посаді кустоша (хранителя), згодом мусив звільнитися⁶.

У 1920–1930-х рр. Б. Барвінський провадив педагогічну діяльність: викладав історію, географію, філософію у львівських приватних гімназіях та дівочій учительській семінарії, 1932 р. отримав диплом гімназійного професора. Вихований у національно свідомій українській родині, в патріотичних традиціях, він постійно перебував у вирі громадського і культурного життя. “Коли в 1919 р. польська влада заборонила студентам-українцям вступ на Львівський Університет, а українське громадянство оснувало “тайний український Університет”, я від 1919–1925 р. як професор філософічного факультету читав лекції з обсягу допоміжних наук історії (2 год. в тиждень) й бібліотекознавства (4 год. в тиждень)”, – зазначив учений в автобіографії⁷. Він також брав участь в організації і роботі українських громадських товариств та бібліотек.

³ *Барвінський Б.* Бібліотека і музеї “Народного Дому” у Львові 1848–1919 р. – Львів: З друкарні Ставропигійського інституту, 1920. (Відбитка з “Вісника Народного Дому”. – Р. XXXIII(XI). – 1918–1919. – Ч. 1). – С. 14.

⁴ [*Барвінський Б.*] Автобіографія // ЛННБУ, архів, ф. 1, оп. 3-ос., спр. 136, арк. 85.

⁵ *Барвінський Б.* Бібліотека і музеї “Народного Дому”...

⁶ Докладніше про бібліотечну діяльність Б. Барвінського в Народному Домі див.: *Колосовська О.* “...Обов’язок супроти народу, науки, заведення...”: місія бібліотекарів Народного Дому у Львові // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – Вип. 15. – С. 123–143.

⁷ [*Барвінський Б.*] Автобіографія... – Арк. 87.

Загальновідома заангажованість членів родини Барвінських у творенні уві Львові НТШ і його бібліотеки. Батько Богдана – Олександр Барвінський (1847–1926) – знаний політик, історик, педагог, був одним із перших жертводавців бібліотеки. Б. Барвінський став членом Товариства у грудні 1902 р. За вагомих наукових доробок у 1914 р. його обрали дійсним членом НТШ, членом Бібліотечної комісії і затвердили референтом бібліотеки⁸. Б. Барвінський брав участь у процесах комплектування бібліотеки*, відновлення її діяльності у 1917 р.: особисто перевіряв правильність опису видань, звіряв із записами в каталожних картках та інвентарних книгах. Спільно з М. Тершаковцем** у 1919 р. здійснював переміщення і впорядкування фондів, перевірку на наявність (залучивши на допомогу працівників університетської бібліотеки). У рамках підготовки до святкування 350-ліття початку книгодрукування у Львові Б. Барвінський був членом комісії з організації виставки львівських друків XVI–XX ст., у якій він співпрацював з відомими львівськими книгознавцями І. Кревецьким, В. Дорошенком, І. Свенціцьким, І. Калиновичем.

Наприкінці 1930-х рр. Б. Барвінський взяв участь у творенні книгозбірні “Студіону”, яка, за задумом митрополита Андрея Шептицького, повинна була сприяти розвитку освіти і культури, забезпечувати наукові дослідження. Факт співпраці зі “Студіоном” Б. Барвінський констатував у “Автобіографії”: “організовував..., як завідувачий... в 1937–1939 рр. бібліотеку Львівського “Студіону”⁹. Оскільки основою бібліотечних фондів “Студіону” стала частина власної бібліотеки митрополита, Б. Барвінський опрацьовував саме її. Збережений звіт завідувача з’ясовує усі тонкощі цього процесу. За підрахунками Б. Барвінського, за звітний період “разом зінвентаризовано 1719 творів, 5445 томів (волюмінів та сшитків)” серед яких 195 (258 томів) стародруків”¹⁰. Цікавою для дослідників є форма подання статистичних даних, за якими можна відслідкувати місце розташування книг в митрополичих палатах та їх кількість, наприклад: “Саля бальконова на 1 поверсі (шафа в ниші) – творів 84, томів (волюмінів, згл. зшитків) 243” або “Наріжний сальон в партері (коминок) – творів 79, томів 379” тощо. Основними процесами, які здійснював Б. Барвінський (окрім, очевидно, інвентаризування), були “посортовання після предмету” (імовірно, систематизація за галузями знань. – *О. К.*) та упорядкування “з узглядненням браків, дублетів і дефектів”.

Окремим підрозділом до статистичного звіту долучена пояснювальна записка. “Тому, що мертва цифрова статистика не для повного образу праці, – зазначає завідувач, – бо не узгляднює цього, кілька часу зужито на посортування після предмету книжок, зложених без ніякого порядку, при чому треба було дошукувати томів до томів при більшетомових творах, а при періодичних виданнях поодиноких річників до річників, чи навіть поодиноких сшитків до сшитків, далі, що не узгляднено тут факту випискування на картках при виданнях періодичних (часописах) поодиноких чисел і зазначування бракуючих, і далі, що значну часть книжок (около 2000 тисячів томів, посортованих вперід після предмету), переданих до “Архіву” як там належних по змістови, чи знову значну часть до Бібліотеки “Студіону”, ще перед зінвентаризуван-

⁸ Хроніка НТШ. – 1914. – Ч. 58/59. – С. 10.

* Окрім Б. Барвінського, членами комісії із закупівлі книг були І. Крип’якевич, С. Рудницький, В. Щурат.

** Тершаковець Михайло (1883–1978) – літературознавець, дійсний член НТШ з 1914 р. У 1906–1939 рр. – викладач Академічної гімназії у Львові, у 1940–1941 рр. – доцент Львівського університету. З 1944 р. в еміграції.

⁹ [Барвінський Б.] Автобіографія... – Арк. 85.

¹⁰ Звіт з праці около впорядкування й зінвентаризування книжок, приміщених в палаті Їх Ексцеленції Митрополита, призначених для Бібліотеки Львівського Студіону. Статистика за час від листопада 1937 до жовтня 1938 // ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 11, спр. 5848 (Рукопис, чорновик).

ням (з цієї причини, щоби заповнити при встановлюванні до шаф при новім будинку ті люки, які повстали через те, що деякі відділи остали в старому будинку)”¹¹. Наприкінці Б. Барвінський зазначив: “З цих зглядів яко доповнення до цього статистичного звіту буде доданий “Описовий звіт”, який дасть повний образ праці около впорядкування всіх книжок, переданих до бібліотеки “Студіону”¹². Трохи нижче власного підпису, без жодного постскрипту, він жартівливо-саркастично приписав: “Б. Барвінський, що не згадує про працю протягом цілого місяця травня при переносенню й уставляванню книжок зі старого будинку до шаф у новому будинку”. Отже, завідувачу доводилося виконувати технічну роботу з фондом, зовсім не притаманну його статусу. На даному етапі дослідження нам не вдалося виявити об’явного Б. Барвінським “Описового звіту”, однак приведені вище переліки процесів роботи якнайповніше розкривають основні напрямки діяльності завідувача бібліотеки “Студіону”¹³.

Ще один аспект діяльності Б. Барвінського того періоду висвітлює адресована йому службова записка греко-католицького Митрополичого ординарія у Львові, датована 20 травня 1938 р.¹⁴ Машинопис, який правив і підписав особисто митрополит, окреслює наміри Андрея Шептицького “передати “Архів Історичної Унії” львівському Студіонові” та доручення “Доктору Барвінському Богдану і Доктору Роману Зубику разом із заступником Студіону... перебирати архів в імені Студіону”. На двох аркушах записки докладно описано технологію передачі архіву, основними процесами якої мали би бути інвентаризування, протоколювання процесу передачі, а також перегляд документів і друків з метою виявлення особливо цінних та заміну їх копіями. “Архів Студіону має становити цілість одну з візантійською фаховою бібліотекою Студіону” – таким було розпорядження митрополита.

Принагідно зауважимо, що з митрополитом Б. Барвінського пов’язували тривалі теплі стосунки. Ще восени 1920 р. (імовірно, під час відвідин митрополитом бібліотеки Народного Дому) Б. Барвінський подарував високому гостеві свою працю про бібліотеку з такою дедикацією: “Їх Ексцеленції Високо Преосвященному Митрополитови Кир Андрею графови на Шептицях Шептицькому в синівській преданности жертвує автор у Львові, 3. IX. 1920”¹⁵. Митрополит також покладався на фахові знання Б. Барвінського, неодноразово звертався до вченого за необхідною інформацією, просив посприяти в отриманні книг чи підборі джерел для досліджень¹⁵.

Новий, визначальний для Б. Барвінського, період у бібліотечній кар’єрі розпочався у “вікопомному” вересні 1939 р.: “З приходом Червоної Армії у Львів в 1939 р. перший ректор Львівського Державного Університету ім. І. Франка призначив мене *директором Фундаментальної Бібліотеки Л.Д.У.* [підкреслення Б. Барвінського. – О. К.] з призначенням мені “*ab personam*” 900 карбов. зарплати в місяць. Через те став я *першим директором-українцем* за час її існування (з 1784 р.). Це була нагорода за кривду, якої я дізнав від польської влади. Рівночасно став я дійсним членом “Вченої Ради” Л.Д.У.”¹⁶. Однак, як покаже подальший перебіг подій, це була не стільки наго-

¹¹ Звіт з праці около впорядкування...

¹² Там само.

¹³ Про інвентаризування Б. Барвінським бібліотеки митрополита Андрея Шептицького також див.: Дзьобан О. Бібліотека митрополита Андрея Шептицького у Львові // Записки ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України: Зб. наук. праць. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С. 141–151.

¹⁴ ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 11, спр. 5848, [2] арк.

¹⁵ Нині зберігається у відділі рідкісної книги ЛННБУ, шифр РК III 34374.

¹⁶ Див.: Листи митрополита Андрея Шептицького до Б. Барвінського // ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 11, спр. 3882.

¹⁶ [Барвінський Б.] Автобіографія... – Арк. 85.

рода чи сповнення обов’язку, як часто любив окреслювати свою професійну діяльність Б. Барвінський, а скоріше складне завдання. Об’єктивна картина стану речей в університетській бібліотеці постає зі складеного директором звіту про перший рік перебування на посаді. Скорочений варіант звіту, передовсім, статистичні дані були опубліковані¹⁷, однак, важливі міркування директора щодо організації роботи ввіреної йому установи так і залишилися в чорновому варіанті¹⁸ і не могли тоді бути оприлюднені. Тому вважаємо за потрібне докладніше зупинитися на деяких з них.

Коли, після двадцятилітньої перерви, Б. Барвінський повернувся до університету, “фундаментальна наукова бібліотека ЛДУ” складалася з двох частин: “властивої фундаментальної бібліотеки”, тобто наукової, та “бібліотек кафедр і кабінетів в системі ЛДУ” – факультетських та кафедральних бібліотек. Нову місію і завдання бібліотеки було визначено у пунктах 60–62 Статуту ЛДУ: “Фундаментальна наукова бібліотека ЛДУ являється учбово-допоміжною, науковою і масово-освітньою установою”. Абсолютно неочікуваним для Б. Барвінського стало те, що “обсяг агенд бібліотеки та становище Директора [...] являються значно більше поширеними та відповідальними ніж були за часів буржуазної Австрії і Польщі, коли Університетська бібліотека була тільки академічно-допоміжною та науковою установою [...] Сьогодні бібліотека обіймає не лише властиву фундаментальну бібліотеку (давнішу “Університетську Бібліотеку”), – констатував директор, – але також усі (коло 60) бібліотек і читальні, які знаходяться в системі ЛДУ при поодиноких кабінетах і кафедрах. Крім того, чисто зовнішнього збільшення Бібліотеки також поширився круг її завдань: побіч наукової вона має також провадити учбово-допоміжну і масово-освітню роботу. Вкінці і внутрішня структура бібліотеки як радянської установи мусіла зазнати основних змін в порівнянні до давньої будови її”¹⁹.

Усі перелічені обставини вимагали структурної перебудови бібліотеки, що і стало невідкладним завданням директора і тривало протягом звітнього року. Серед основних труднощів ув організації роботи директор назвав кадрову проблему, оскільки завжди був переконаний, що бібліотечна “праця вимагає безумовно відповідного заводового підготовлення”²⁰. На противагу побутуючій, інколи дотепер, думці, що у бібліотечній діяльності може бути зайнятий будь-хто без особливої професійної підготовки, Б. Барвінський вважав необхідною умовою бібліотечного прогресу саме високий професіоналізм. Натомість, “штати Бібліотеки довгий час не були устійнені, але кілька разів змінювалися, як щодо кількості наукових і технічних працівників так щодо назв та зв’язаних з ними функцій, врешті щодо висоти зарплати”²¹. Для наочності директор подав штатний розпис бібліотечного колективу станом на січень 1940 р.²² і зазначив, що реорганізація зачепила, насамперед, керівний склад: “В половині липня змінено склад штатів таким способом, що скреслено штати 3 начальників відділів, зате створено 3 нові штати, а саме: заступника директора, вченого секретаря, старшого рефе-

¹⁷ *Барвінський Б.* Библиотека Львовского университета им. Ив. Франко // Техническая книга: Ежемесячный критическо-библиографический журнал. – Москва, 1940. – № 11. – С. 105–107.

¹⁸ Звіт від 1/10 1939 до 31/12 1940. [21] арк. (рукопис, чорновик) // НБ ЛНУ, архів. Sprawozdanie ze stanu działalności Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie za okres...

¹⁹ Там само. – Арк. 7–8.

²⁰ Там само. – Арк. 9.

²¹ Там само.

²² “1) Директор, 2) Начальник відділу по видачі книжок, 3) Начальник читальні, 4) Начальник відділу закордонних книжок, 5) 10 старших бібліотекарів, 6) 6 бібліографів, 7) 20 бібліотекарів, 8) 8 кваліфікованих служників, 9) 4 убиральники, 10) 1 паляч, 11) 1 вартовий, 12) 1 кур’єр” (Там само).

рента по комплектуванні”²³. Зміни не оминули і бібліотечних працівників: “В порівнянні з давнім нові штати представляють собою таке скорочення: серед наукових працівників залишилось тільки 4 бібліографів замість 6, а серед технічних працівників на місці 8 кваліфікованих служників, 4 прибиральників і 1 кур’єра – разом 13, нові штати залишили тільки 1 кваліфікованого служника і 8 “прибиральників” – разом 9”²⁴. Ситуацію директор окреслив як “просто парадоксальну, бо як з одного боку 8 прибиральників для Бібліотеки це за багато, так з другого не може бути мови про те, щоби до обслуговування 2 читалень, позичальні і книгосховища міг вистачити 1 кваліфікований служник”²⁵. Саме кадрова проблема, на думку директора, була перешкодою для того, “щоби Бібліотека могла сповняти вложені на неї завдання”. Мало того, що відбулося скорочення, ще й штати, “затверджені у липні 1940 р., були повністю обсажені щойно в листопаді того ж року. До того часу вони часто змінювалися як щодо персонального складу, так щодо кількості”²⁶.

Величезним невинуваним навантаженням Б. Барвінський вважав приєднання 60 розрізаних інститутських книгозбірень і підпорядкування їх “Дирекції фундаментальної Бібліотеки [...] перед якою стануло завдання зорганізувати і сконцентрувати у розмірі невелику кількість бібліотек-читалень, приблизно одну бібліотеку на кожний факультет”²⁷. Для Б. Барвінського було очевидно, що така перебудова може здійснюватись поступово, тим паче, що “для устійнення стану фондів Б-ки зарядив Ректор ЛДУ тов. Марченко перевірку”²⁸.

З притаманною йому скрупульозністю Б. Барвінський охарактеризував інформаційно-пошуковий апарат бібліотеки. “Для орієнтації в книжкових засобах Бібліотеки служать каталоги”, основним з яких вважається “призначений тільки для службового вжитку... загальний абетковий каталог, уложений за латинською азбукою, в якому назви творів, друкованих в іншій азбуці, ніж латинська, були транслітеровані латинкою”²⁹. Читачі могли послуговуватися абетковим каталогом, який, однак, був неповний і охоплював усього біля 70 % загальної інформації. У вересні 1940 р. бібліотекарі почали укладати систематичний каталог, відсутній до того часу. Оскільки “не можливо було створити такий каталог для цілого майже півмільйонного книжкового фонду Бібліотеки, треба було поки що обмежитися до таких книжок, які є найбільш уживані: систематичним каталогом обнято книжки, друковані громадянкою (отже головним чином на мовах українській і російській), однак з тим, що в ньому поміщуються також назви книжок друкованих іншою азбукою, оскільки вони є видавані на території СРСР”³⁰. Матеріал систематизували згідно з десятиковою класифікацією для масових бібліотек, запропонованою Книжковою палатою (Харків, 1938).

Предметний каталог, який почали організувати перед війною і який налічував близько 80 тисяч карток, був законсервований і не поповнювався, оскільки був “побудований на засадах, які зовсім не відповідають радянській ідеології”³¹. Далі Б. Барвінський перелічив низку спеціальних каталогів і картотек, створених з метою розкриття колекцій рукописів, інкунабул, картографічних та музичних матеріалів, “єврейських

²³ Звіт від 1/10 1939 до 31/12 1940... – Арк. 9–10.

²⁴ Там само. – Арк. 10.

²⁵ Там само. – Арк. 10–11.

²⁶ Там само. – Арк. 11.

²⁷ Там само. – Арк. 12–13.

²⁸ Там само. – Арк. 14.

²⁹ Там само. – Арк. 15.

³⁰ Там само. – Арк. 16.

³¹ Там само.

творів”, навчальних програм, “старих переплетів”, дублетів тощо. Періодику відображали два зведені каталоги, що обіймали фонди усіх львівських бібліотек (окрім Оссолінеуму) і називалися: “центральный каталог рускомовних журналів” і “центральный каталог польських журналів”. У системі допоміжних установ університету діяла палітурна майстерня, в якій протягом липня – грудня 1940 р. оправили 4731 книжку.

Влітку 1940 р. провели ремонт будинку бібліотеки, зокрема загальної читальні (яка зазнала пошкоджень під час воєнних подій у вересні 1939 р.), тоді ж вивільнили від землі підвальні приміщення, в яких, після ремонту і проведення освітлення, дирекція планувала обладнати книгосховища “для ростучих фондів Бібліотеки, для яких вже тепер в книгосховищі не вистачає місця”³².

Далі у звіті подано вичерпну інформацію про шляхи і джерела комплектування бібліотечних фондів, про обов’язковий платний примірник радянських видавництва (який бібліотека отримувала від вересня 1940 р.). Директор зазначив, що найчисленнішим джерелом комплектування стали дари: бібліотека отримала 5768 томів від “різних радянських вищих наукових установ”. Відбувався активний обмін “з багатьма науковими інститутами Союзу”, бібліотеками Москви і Ленінграду, інститутами та університетами. Джерелом обміну служили видання університету. Близько 60 тисяч томів перейшли у власність бібліотеки від “деяких зліквідованих інститутів і приватних осіб”. Проте “з цього числа з причини недостачі працівників інвентаризовано та каталогізовано лише 2149 т.” – констатував директор.

У цей час сталася знакова для Б. Барвінського подія: він став делегатом Бібліотечного конгресу в Києві, який відбувався 10–16 червня 1941 р. Б. Барвінський, гордий визнанням його професійного авторитету, збирався “на бажання Народного Комісаря освіти УРСР” у відрядження до Москви та Ленінграду.

Війна перешкодила планам, однак не вплинула на статус Б. Барвінського – він залишився директором, хіба що його посада з липня 1941 р. називалася “комісаричний управитель Львівської Університетської Бібліотеки й Бібліотек Університетських Інститутів”. Проте і такий статус виявився нетривким: невдовзі Б. Барвінський став заступником директора, а згодом, з реорганізацією бібліотечної мережі Львова, його перевели у третій відділ (Abteilung III) Державної бібліотеки. Час був надзвичайно складний: разом з іншими представниками бібліотечної спільноти Б. Барвінський став учасником реорганізації і вимушених переміщень і нищення рукописних і книжкових цінностей львівських бібліотек³³. Працювати доводилося в екстремальних умовах (неопалювані та тісні робочі приміщення, часті аварії та ремонти у книгосховищах). Разом з основними процесами упорядкування, опису та інвентаризації архівних і рукописних фондів, творенням каталогів, доводилось займатися звіркою документів, їх очищенням від забруднень.

Спочатку Богдан Олександрович працював у рукописному секторі бібліотеки Народного Дому. Саме тут, на вулиці Лисенка, 14, розмістили подарований ним академічній бібліотеці родинний архів Барвінських, учений його описував та складав “науковий каталог на його матеріали”. Це насправді була титанічна праця: лише у звіті 1946 р. Б. Барвінський заінвентаризував розділ “Акти і документи” в 2313 “числах” та епістолярій 2126 кореспондентів у 10502 листах. Одночасно Б. Барвінський готував

³² Звіт від 1/10 1939 до 31/12 1940... – Арк. 16.

³³ Докладніше про роботу Б. Барвінського у цей період див.: *Головата Л.* Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. 1940–2005: Історичний нарис // *Записки ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України: Зб. наук. праць.* – Львів, 2005. – Вип. 13. – С. 144–174; *Гуцаленко Т.* Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України у 1940–1949 рр.: постаті та події // Там само. – С. 175–237.

до перевезення частини книгозбірні знаного вченого К. Студинського з його помешкання у приміщення бібліотеки, опікувався рукописною збіркою Бібліотеки Баворовських. Ще одним надбанням відділу рукописів того часу стали фонди Центрального Василянського архіву і бібліотеки, що потребували упорядкування та опрацювання.

У 1946 р. Б. Барвінський очолив цілий відділ рукописів і з подвійним ентузіазмом приступив до роботи: завдяки його старанням та копіткій організаційній роботі у Львівській академічній бібліотеці 7 травня 1946 р. було відкрито Кабінет Івана Франка, до якого, окрім власного фонду письменника, долучили дотичні матеріали, виявлені в інших структурних підрозділах бібліотеки. Працівники відділу рукописів також інвентаризували і перевіряли нові архівні надходження, переглядали книжкові фонди, формуючи підручну бібліотеку для роботи з рукописним і архівним фондами.

Непередбаченим аспектом роботи керівника відділу були процеси відбору та передачі “рукописів архівального характеру з тутешнього відділу рукописів (на вул. Лисенка, 14) представникам Архівного управління”, про що зазначено в індивідуальному звіті Б. Барвінського на початку 1947 р.³⁴

Складна напружена робота з переміщення, упорядкування та опрацювання рукописних фондів не стала перешкодою для адміністративного переслідування та дискредитації українських наукових кадрів владними радянськими структурами. Намагаючись стабілізувати особисте становище керівника фундаментального структурного підрозділу академічної бібліотеки та документально підтвердити власний науковий статус, Б. Барвінський клопотав про переатестацію на отримання ступеня доктора історичних наук. У цьому йому сприяв Львівський відділ Інституту історії України АН УРСР, де на засіданні 14 червня 1945 р. обговорювали науковий доробок вченого. Схвалена “Характеристика наукової діяльності д-ра Богдана Олександровича Барвінського” за підписом завідувача відділу, знаного історика І. Крип’якевича рекомендувала Б. Барвінського “для переатестації на науковий ступінь доктора історичних наук”³⁵. Однак колективна підтримка львівських учених не допомогла, як і подальше апелювання до київських колег, зокрема знаного книгознавця С. Маслова, з яким Б. Барвінського поєднували тривалі науково-дослідницькі контакти³⁶. Майже десятирічні перипетії власної переатестації він виклав у листі до С. Маслова³⁷, сподіваючись на його сприяння.

Не дочекався Б. Барвінський допомоги і від Ю. Меженка – директора бібліотеки АН у 1945–1947 рр. Два листи головного адміністратора академічної бібліотеки до завідувача відділу рукописів львівської філії не потрапили до збірника листування Ю. Меженка з львів’янами³⁸, але в цьому випадку їх варто пригадати. 23 вересня 1946 р. Ю. Меженко дякує Богдану Олександровичу за відомості про листи І. Левицького і пропонує, в разі потреби, свою поміч³⁹. Очевидно, Б. Барвінський і скористався цим правом, коли відчув небезпеку зміщення з посади, а 26 червня 1947 р. отримав лаконічну відповідь: “Вельмишановний Богдане Олександровичу! Дирекція Львів-

³⁴ Цит. за: Гуцаленко Т. Відділ рукописів... – С. 212.

³⁵ Характеристика наукової діяльності д-ра Богдана Олександровича Барвінського // ЛННБУ, архів, ф. 1, оп. 3-ос., спр. 136, арк. 105–107.

³⁶ Див.: Листи С. Маслова до Б. Барвінського // ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 11, спр. 3648 (6 листів, 14 арк.).

³⁷ Лист Б. Барвінського до С. Маслова // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Архів Інституту рукопису, ф. 33, спр. 5154, арк. 1–3. Опубл.: Головата Л. Львівська наукова бібліотека... – С. 172–174.

³⁸ Листи Юрія Меженка до львів’ян (1923–1969) / Упорядкув., передм., прим. М. Вальо. – Львів, 2002. – 324 с.

³⁹ ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 11, спр. 3656, арк. 1.

ського філіалу має право на власну руку розв’язувати всі справи, що стосуються кадрів, їх добору і використання. Але я одночасно звертаюся до П. І. Гнипа [директор Львівської філії бібліотеки. – *О. К.*] і прошу його по можливості врахувати Ваше на мою думку цілком справедливе прохання. Прошу вірити моїй пошані”⁴⁰. Через два дні після написання листа Б. Барвінського усунули з посади завідувача відділу рукописів, а невдовзі, 27 листопада 1947 р., звільнили з роботи у зв’язку з виходом на пенсію.

Адміністрація Львівської бібліотеки не врахувала думки київської дирекції, не взяла до уваги ні практичного внеску Б. Барвінського в організацію бібліотечної справи регіону, ні заслуженого авторитету науковця. Напрацювання Б. Барвінського в галузі бібліотекознавства можуть слугувати темою окремих студій. Принагідно лише зазначимо, що до кола зацікавлень ученого входила історія бібліотечної справи⁴¹, його хвилювала доля книжкових колекцій і музейних зібрань⁴², зокрема Народного Дому та львівського Ставропігійського інституту. Окремим аспектом ґрунтовних студій Б. Барвінського були книжкові пам’ятки⁴³. Учений досконало володів бібліографічними знаннями, вивчав історію книгодрукування і вільно орієнтувався у книжкових багатствах численних бібліотечних зібрань⁴⁴. Щоденну копітку працю в бібліотеці Б. Барвінський трактував як “обов’язок супроти народу, науки і заведення”⁴⁵, що одночасно заслуговує визнання і наслідування.

“A REWARD FOR DAMAGE” OR “A DOING OF DUTY”: LIBRARY ACTIVITY OF BOHDAN BARVINSKY (1908–1947)

Olha KOLOSOVSKA

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine, tel. (032) 239-43-78*

The article covers the participation of Bohdan Barvinsky in the organization of librarianship in Halychyna. The author analyzed the activity of the scholar in Scientific Library of Lviv University, Lviv Academic Library, libraries of National House, Shevchenko Scientific Society and “Studion” society. The author used archive materials, which show the process of reformation of library stocks in Lviv in 30s–40s of 20th century.

Key words: Bohdan Barvinsky, library, library activity, history of librarianship, formation of stocks, manuscripts.

Стаття надійшла до редколегії 19.06.2008

Прийнята до друку 20.06.2008

⁴⁰ Там само. – Арк. 2.

⁴¹ *Барвінський Б.* Бібліотека і музеї “Народного Дому”...; *Його ж.* Предтеча університету ім. Франца І у Львові (критичні замітки до питання про генезу Львівського Університету) // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1918. – Т. 125. – С. 1–41.

⁴² *Барвінський Б.* “Nabent sua fata libelli” (Доля двох львівських збірок) // Наш прапор. – 1924. – Ч. 86. – 27 квітня.

⁴³ *Барвінський Б.* Пом’яники усопших // Стара Україна. – 1924. – Ч. 6. – С. 88–89; *Його ж.* Родинні літописи. Їх історичне й культурно-побутове значіння // Там само. – Ч. 1. – С. 2–5.

⁴⁴ Див., напр.: *Барвінський Б.* “Україна” Бопляна // Там само. – С. 14.

⁴⁵ *Барвінський Б.* Бібліотека і музеї “Народного Дому”... – С. 47.